

ПРИЕМСТВО В ПРОЦЕСА НА ОСНОВАНИЕ ЧЛ. 227 ОТ ГПК ПРИ СМЪРТ НА СТРАНА. ОСОБЕНОСТИ СПОРЕД ВИДА НА ИСКА. ПРОБЛЕМИ В ТЕОРИЯТА И В СЪДЕБНАТА ПРАКТИКА

Ася Тороманова, докторант*
Бургаски свободен университет

Резюме: Настоящото изследване е посветено на процесуалното приемство по случай на смърт на страна, обособено според вида на иска, с който е сложено началото на производството, започнато с участието на наследодателя – дали искът е установителен, осъдителен или конститутивен. Мотивите да бъде разгледана възможността за правопримемство според вида на исковата защита, се мотивира с интересните проблеми, които такова разграничаване поставя. Те нямат строго процесуален характер, напротив, поставят за разглеждане и интересни материални въпроси и за сетен път показват неразривната връзка между материята и процеса, който ѝ дава живот.

Някои от засегнатите проблеми са: правният интерес като процесуална предпоставка и претърпява ли той промени вследствие настъпило правопримемство; наличие или липса на взаимосвързаност между материалноправното и процесуалноправното правопримемство.

Проблемите на законното приемство при юридическите лица, втората хипотеза, която чл. 227 от ГПК урежда, стоят различно. Светлината при тях се поставя не в зависимост от вида на исковата защита, а се свързва с проблемите, касаещи реорганизацията, следвана от универсално приемство или прекратяването и заличаването на юридическото лице и последиците за висящия процес.

Поради горното, видът на иска, отнесен към проблемите на правопримемството във висящо дело, е разгледан за случаите на приемство на страната на физическо лице единствено.

Ключови думи: видове искове, правопримемство.

Abstract: The article treats succession in the event of death of a litigant in the course of a lawsuit. In which case the successors can continue the lawsuit, does continuing the trial depend on the type of claim. It dwells on the problems concerning the legal interest from the claim. The presence or absence of dependancy between succession under the procedure law and inheritance under material law stipulated in the inheritance law. Practice from the supreme court of cassation is quoted.

Key words: types of claims, succession.

Законно приемство на починала страна в производство по установителен иск

Установителен е искът, който цели да внесе яснота, определеност и безспорност в гражданските правоотношения. Установителният иск търси разрешаването на гражданскоправния спор със сила на пресъдено нещо – и спира дотук. По-интензивен

* Докторант по Гражданско процесуално право при Център по юридически науки при Бургаски свободен университет, с научен ръководител проф. д-р Силви Чернев. Тема на дисертацията – Правопримемството в Гражданския процес.

способ на защита, даващ и право на принудително удовлетворение, е осъдителният иск¹ Установителният иск е най-приспособеното средство за защита срещу правната привидност – посредством установителен иск се прогласяват нищожност, например привидност или липса на съгласие при договорите, арг. чл.26, ал.1 и 2 от ЗЗД.

Установителен иск може да се предяви за признаване истинност или неистинност на документ, според чл. 124, ал.4 от ГПК. Съгласно чл. 124, ал.5 от ГПК, чрез установителен иск може да се претендира доказване на престъпно обстоятелство, от значение за едно гражданско правоотношение или за отмяна на влязло в сила решение.

Установителният иск е характерен със широтата на своето проявление – предмет на установителен иск могат да бъдат вещни, облигационни, наследствени, семейни, търговски и трудови правоотношения. Чрез установителен иск се оспорва собствеността или границата на владян имот по чл.109а от ЗС; установителен е искът за прогласяване една сделка за нищожна, когато тя смущава нечие правно положение, чл. 26 от ЗЗД, вр. с чл.440 от ГПК (ако трето лице твърди, че принудително изпълнение е насочено срещу непринадлежащо длъжника имущество); установителен е искът, когато се претендира неистинност на завещание, чл. 42 от ЗН, вр. с чл. 24 и чл. 25 от ЗН; установителен е искът за дирене и оспорване на произход, по чл.60, ал.3 от СК, чл.62, ал.1, ал.2 и ал.4 от СК.

Според проф. Сталев, установителния иск се характеризира спрямо другите иски, с най-широк кръг от надлежни страни². С право на установителен иск се ползват и лица, които не са субекти на правоотношението, предмет на установителния иск. Тази широка легитимация се обяснява с факта, че установителният иск е насочен към установяване на действителното правно положение и затова е открит пред всеки, който има интерес от това установяване. Заинтересуван да предяви установителен иск е не само носителят на спорното право, но и това лице, чието право се засяга от правото, претендирано от друг. Например, длъжникът по изпълнението, срещу когото вискателят е насочил едно несъществуващо притежание; иск на трето лице, неучастващо в сделката, но имащо интерес от разкриването на нейната симулативност. Челно място между тези трети лица заемат кредиторите, които често фигурират като надлежна страна по установителни иски, имащи предмет правоотношения, в които техните длъжници участват като субект – Павловият иск по чл. 135 от ЗЗД, исковите по чл.440 от ГПК, чл. 464 от ГПК.

Би могло да се заключи че, след като се дава такава широка широта на материално легитимирани страни по установителния иск, то не биха възникнали усложнения във връзка с правопримството по чл. 227 от ГПК, при водените относно тези иски процеси. Така ли е на практика?

Неизменен отговор не може да се даде, тъй като естеството на житейските случаи и на тези, които стигат до съдебна зала, не могат да бъдат отбхванати. Процесуалните норми не са разрешение на проблеми, които правото преднамира, а разрешават проблеми, породени от самото право.

В опит да се даде отговор, изследването тръгва от понятието „правен интерес“. Наред с другите предпоставки, необходими да бъдат изпълнени, за да продължи законният приемник участието във висиящия процес (спиране на делото, арг. чл. 229, т.2 от ГПК, издирването на наследниците, доказване материалната им легитимация, посредством удостоверение за наследници, арг. чл. 230, ал.1 и ал.2 от ГПК),

¹ Сталев, Живко. Българско Гражданско Процесуално право, София 2001 год.

² Сталев, Живко. Цит. Съч.

необходимо ли е да се търси и доказва наличието на правен интерес от установителния иск на нов ред от наследниците?

Първото условие, за да възникне правото на иск, е интерес от търсената посредством него защита.³ Интересът е процесуална предпоставка, относима към субекта на процесуалното правоотношение. Затова, при настъпило законово приемство на страната на физическо лице, следва ли въпросът за наличието или липса на интерес да се изследва на нов ред (по аргумент за настъпилата промяна на страната на субекта в процеса)?

Проблемът за правния интерес и наличието му като процесуална предпоставка е относим към случаите на законово приемство на страната на починал ищец; тъй като правният интерес е процесуална предпоставка, която трябва да е налице при подаването на иска от ищеца; разбира се, със същата сила, интересът следва да съществува и при насрещния иск, и при обратния иск, които ответникът би могъл да предяви в процеса.

В отговор, първо ще бъде коментирана съдебната практика.

Без колебания, наследникът продължава участието си като страна на мястото на наследодателя, в процес за разкриване на симулация на сделка, чл. 17, ал.1 от ЗЗД. Материалните отношения в случая, имат имуществен характер, а такава привидна сделка с прехвърлителен ефект, заплашва незаслужено да остави в собственост на трето лице недвижим имот, иначе част от наследството. Така лишава наследниците от право на по-голям наследствен дял.

Искът за разкриване неистинност на саморъчно завещание, чл.42, вр. с чл. 25 от ЗН, е установителен. В такъв процес, легитимиралите се по материалния закон наследници на първоначална страна, категорично могат да продължат производството, основавайки се на нормата на чл. 227 от ГПК. Интересът им от разкриване, респ. отхвърляне неистинността на завещанието е несъмнен, защото е свързан с имуществен интерес и правото да получат наследствен дял.

Допустимо е приемство в процеса от страна на наследниците, когато се касае за процес относно установяване нищожността на договор, извън разгледаната по-горе симулация. Във връзка с правните последици от признаването на нищожността по чл. 34 от ЗЗД и реституцията на полученото от всяка от страните, ясно е, че се засягат имуществени правоотношения, които по общо правило, са наследими.

Установителен е искът за установяване на трудов стаж – чл. 352, чл. 353, чл. 354 от КТ. Може ли такъв иск да бъде продължен от законните наследници на починалия ищец, на основание чл. 227 от ГПК?

Искът за установяване на трудов стаж, се основава на Закона за установяване на трудов и осигурителен стаж по съдебен ред (ЗУТОССР). Предявява се срещу работодателя и териториалното поделение на НОИ, което е компетентно да изчисли и издаде документите за трудов и осигурителен стаж.

Практиката на съдилищата, включително и на ВКС, е че процесуалното приемство на страната на физическото лице-работник, дела е мислимо. В тези случаи, първоинстанционните съдилища служебно издирват и конституират наследниците, на основание чл.229, ал.1, т.2 от ГПК, вр. с чл. 230, ал.1 от ГПК.

Приемство на страната на работодателя, по чл. 227 от ГПК, при смърт на физическо лице, е възможно само при положение, че работодателят извършва търговска дейност като едноличен търговец.

³ Сталев, Живко. Цит. Съч.

Установителен е искът за установяване на престъпно обстоятелство по чл. 124, ал.5 от ГПК. Процесуалното приемство в такъв процес е определено като допустимо и по този въпрос ВС се е произнесъл с тълкувателно решение: № 20/02.03.1968 год. ОСГК на ВС. Тук интересна за дискутиране е хипотезата на приемство на страната на ответника.

Съгласно горното тълкувателно решение, **когато извършителят на престъплението е починал, установителният иск по чл. 124, ал. 5 ГПК може да се предяви против наследниците му и лицата, на които следва да се противопоставят установените с решението престъпни обстоятелства.**

След като искът за установяване на престъпно обстоятелство може да се предяви първоначално срещу наследниците на извършителя, то на по-силно основание, наследниците могат да го заместят, ако извършителят почине в хода на производството по такъв иск. Особеното на този установителен иск е, че с решението по него се установява престъплението, извършено от дадено лице, както би се установило с присъдата, ако не бяха изключващите наказателното преследване причини. Нормата на чл. 124, ал.5 от ГПК препраща към чл. 24, чл. 25 и чл. 26 от ГПК и отделно посочва случая, когато извършителят на деянието е останал неоткрит.

Ответник по иска по чл. 124, ал.5 ГПК е лицето, което се вини, че е извършило престъплението. Когато това лице почине в хода на делото, като ответници следва да се издирят и конституират неговите наследници. Интерес да ги привлече ищецът има, за да ги обвърже от силата на пресъдено нещо на съдебното решение, ако искът му бъде уважен, с оглед обезщетяването на имуществените му претенции. Тези имуществени претенции са обезвредата за противоправното деяние и отговорността относно тях е наследима. (Така в Решение на Апелативен Съд Бургас №9/28.02.2012 год. по вгр.д. 226/2011 год.)

Изводи относно приемството в процес по установителен иск

Първото условие, за да възникне правото на иск, е интерес от търсената с него защита. Интересът е предпоставка за допустимостта на установителния иск. Той е изведен изрично като условие за предявяването му от законодателя в чл.124, ал.1 от ГПК, макар интересът от търсената защита да е предпоставка за всички видове искове.

Правният интерес е винаги конкретен и следва да се преценява за всеки отделен случай. Интересът, проф. Силяновски нарича нуждата от търсена правна защита.⁴ Предявяването на иск, нуждата от съдебна защита, внасяне на безспорност в материалноправните отношения на страните, посредством съдебното решение, несъмнено са взаимосвързани и във всеки един момент, интересът от водене на делото, следва да съществува. Когато в един установителен процес, страната умре, как съдът преценява наличието на интерес в продълженото от наследниците производство? Съблюдава ли съдът интересът да е налице така, както е съществувал за наследодателя, или съблюдава интересът да е налице за новите субекти на правоотношение на страната на починалия? Е ли техният интерес друг и различен от този на наследодателя им?

След смъртта на наследодателя, наследството се превръща в съчината си, в имуществени отношения. Основавайки се на материалноправната си легитимация, за наследниците интерес от продължаване на един установителен процес е налице, когато това ще повлияе върху имуществените им права или отговорност по наследството: доказването на нищожно завещание, ще върне завещан имот обратно в наслед-

⁴ Силяновски, Димитър. Гражданско съдопроизводство, Част първа, София, 1938 год.

ството; продължаването на брачен процес ще увеличи наследствените им дялове, лишавайки виновния ответник от право на наследствен дял от имуществото на починалия съпруг; продължаване делото за установяване, респ. липса на произход, от легитимираните наследници, би довело до отхвърляне правото на наследствен дял или до включване в законния кръг от наследници на лицето, което претендира да има произход от друго. Приемството в процес по установяване на труов и осигурителен стаж, би довело до право на пенсия в полза на починалия, респ. наследяването ѝ от имащите право на това законни наследници.

Законът не дава възможност за продължаване процеса от страна на наследниците, в редица случаи, свързани с лични и неимуществени права на наследодателя; по такива дела, когато последва смърт на една от страните, отговарящо на морала и справедливостта е процесът да се прекрати. Така, недопустимо е да се продължи от наследниците иск за развод, ако преживелият съпруг не е виновен, респ. недобросъвестен за разстройството на брака, според заявените в исковата молба брачни нарушения.

Процесуалноправният интерес е инструментът за защита на засегнатите права и интереси, представляващи същността на материалноправния интерес, и съотношението е като средство към цел. Това е причината интересът да е налице и да мотивира всяко процесуално действие. Процесуалноправният интерес е личен.

Самата норма на чл. 227 от ГПК постановява конституиране на наследниците, без да се търси техният личен правен интерес от продължаване на производството. Тя го предпоставя. Процесуалният ни законодател обуславя приемството в случай на смърт на страна по делото, единствено от наличието на законни наследници на починалия, и тяхното конституиране. Нормата на чл. 227 от ГПК легитимира наследниците като последващи участници във висящото производство, дава им процесуална легитимация да продължат процеса.

Интересът от предявяване на установителен иск и образуване на съдебно производство по него, принадлежи на първоначалния ищец-наследодател. Този интерес се има предвид в чл. 124, ал. 1 от ГПК. Правният интерес у наследниците да продължат делото се предпоставя в чл. 227 от ГПК – нормата им дава легитимацията и предпоставя интереса им да вземат участие в производството по установителен иск на мястото на починалата страна.

Законно приемство на починала страна по чл. 227 от ГПК в производство по осъдителен иск.

„Всеки може да предяви иск, за да възстанови правото си, когато то е нарушено....”, постановява началото на чл. 124, ал. 1 от ГПК.

Осъдителен е искът, посредством който се търси осъждането на ответника да изпълни една положителна или една отрицателна престация. С осъдителния иск винаги се търси осъждането на ответника да престира нещо, което ищецът твърди, че е дължимо. Но за да се осъди ответникът да изпълни твърдяно задължение, необходимо е първо съдът да констатира, че предявената материалноправна претенция съществува. Решението, което се постановява по един основателен осъдителен процес, съдържа в себе си два момента: констатиране съществуването на предявената материалноправна претенция, и осъждане на ответника да престира нейния обект.⁵ Обикновено решението говори само за осъждане на ответника, без да съдържа указание, че съдът е констатирал съществуването на материалното право, но тази констатация следва ви-

⁵ Силяновски, Димитър. Цит. съч.

наги от факта на осъждането. Това е от значение за материалната законна сила на решението.

Интересът е абсолютна процесуална предпоставка за предявяването на осъдителен иск. Интересът от осъдителен иск е налице, когато ищецът твърди, че притежава изискуемо притезание срещу ответника, което последният не удовлетворява. Тук отвод за липса на интерес от предявяването на иска трудно може да бъде уважен. Защото възражението на ответника дали вземането съществува и дали то е изискуемо, е въпрос, касаещ вече не допустимостта, а основателността на иска. На него се отговаря в края на процеса, със съдебното решение.

Според германската юдикатура, интерес от предявяване на осъдителен иск ще липсва, тогава когато ищецът може да добие правна защита по друг по-кратък път (в нашето право арг. чл. 146, ал.1 от ЗЗД, вр. с чл.429, ал.1 от ГПК) или когато вече има един титул, който дава основание да се предприемат изпълнителни действия. Това могат да бъдат несъдебните изпълнителни основания, понастоящем по заповедното производство – чл. 410, чл. 417 от ГПК. В случаите, когато е налице несъдебно изпълнително основание, интересът от искова защита ще бъде налице, ако ответникът оспорва задължението – чл.414 от ГПК⁶.

Легитимиран да предяви осъдителен иск е носителят на неудовлетвореното притежание. Надлежен ответник е само това лице, срещу което се търси принудително изпълнение.

Осъдителен е искът за плащане цена на продадена вещ, чл. 200 от ЗЗД, за дължим наем на жилище, чл.232, ал.2 от ЗЗД, за трудово възнаграждение, за причинени вреди вследствие на претърпяна трудова злополука или професионална болест, чл. 200 от КТ, за издръжка по чл. 139 и сл. от СК, ревандикационният иск по чл.108 от ЗС и владелческият иск по чл.75 от ЗС, искът за обезщетение на причинени вследствие на деликт вреди по чл. 45 от ЗЗД, искът срещу главния длъжник към поръчителя за възстановяване на платеното по чл.143 от ЗЗД. Давайки правото на принудително изпълнение, осъдителният иск е най-честото средство за защита и затова, повечето искове, които се предявяват пред съдилищата, са осъдителни.

Последиците от претърпяна и призната трудова злополука, се предявяват посредством осъдителен иск – чл. 200 от КТ, вр. с чл. 55, ал.1 от КСО, вр. с Наредба за медицинската експертиза на работоспособността. Самото признаване на злополуката за трудова, се осъществява по административен ред – от органите на Национален Осигурителен Институт. Това установяване води след себе си имущественоправни последици за работодателя, които да претендират увреденият работник или неговите наследници: обезщетяването на тези вреди има предвид чл. 200 от КТ.

Претенциите за търпени имуществени вреди, вследствие професионално заболяване или трудова злополука са осъдителни претенции. Когато такъв иск е заведен приживе от увредения, то при неговата смърт и висящност на процеса, искът може да бъде продължен от наследниците му, по силата на чл. 227 от ГПК.

Предмет на производство за признаване и обезщетяване на последствията от претърпяна трудова злополуката или професионална болест, може да бъде съединен при условията на кумулативност, и с иск за **търпени неимуществени вреди**. Този иск е личен, защото е свързан пряко с преживяванията на пострадалия, който е търпял болките и страданията. Правото на такъв иск не се наследява по смисъла на чл. 1 от ЗН. Ако носителят на вземането за обезщетение за неимуществени вреди почина преди да е предявил иска си, неговите наследници не могат да търсят този вид

⁶ Силяновски, Димитър. Цит. съч.

обезщетение по съдебен ред. Но ако наследодателят е предявил иска за неимуществени вреди и почине в течение на процеса, то продължаването на делото с участието на наследниците е напълно допустимо. Това е така, поради комплексния характер на претенцията за неимуществени вреди, която се основава на строго лични преживявания, но в съдопроизводството по нейната обезвреда, търпи имуществен еквивалент.

Що се отнася до претенцията на наследодателя за причинени **имуществени вреди**, същата е наследима и може да бъде присъдена в полза на наследниците, взели участие в процеса.

Така в мотивите от решения на районен и окръжен съд, потвърдени с Решение № 296/05.04.2017 год. по гр.д. 1776/2016 год., IV ГО на ВКС.

Приемството в осъдителен процес на страната на починал наследодател, изглежда не поставя специфични въпроси. Наследственото имущество, след смъртта на наследодателя, представлява съвкупност от права и задължения, които се поемат от наследниците на починалия. В случаите на правоприемство в процес по осъдителен иск, процесуалноправната проблематика се проявява не в аспекта наличие или липса на правен интерес у приемниците. Поради стоящия на преден план материалноправен интерес при осъдителните иски и ангажирането на наследниците с евентуална имуществена отговорност, доктрината и практиката занимава проблема с наличието или липса на взаимовръзка между материалноправното приемство и процесуалното, обусловени от смъртта на страна в процеса.

В тази връзка, чест предмет за разглеждане и разрешаване в процеси при настъпило приемство по чл. 227 от ГПК, излизат въпросите, преюдициални по характер, относно приемане и отказ от наследство, представяне или оспорване на представено завещание и пр.

Приемане и отказ от наследство са разгледани в Глава четвърта, чл. 48 и сл. от ЗН.

С факта на откриване на наследството, за наследниците се създава правото да го получат. За встъпване в наследствените права, е необходимо те да изразят волята си за придобиването им.

Приемането на наследството, според ЗН, може да бъде изрично или мълчаливо. Изричното приемане на наследството се случва по указания в чл. 49 от ЗН начин – чрез писмено заявление до районния съдия и с вписването на заявлението в особена та за това книга.

Мълчаливо приемане на наследството има, когато наследникът извърши действия, несъмнено предполагащи неговото намерение да приеме наследството. Тези действия могат да бъдат най-различни. Законът предоставя на съда за всеки конкретен случай да прецени доколко извършените действия предполагат волята на наследника да приеме наследството. За такива действия съдебната практика приема извършването на актове на разпореждане, отстъпване на права на наследника върху наследството. Щом е отчуждил наследствени вещи или е дарил наследствено имущество, счита се, че наследникът е приел наследството⁷.

Съдебната практика е константна затова че участието на наследника като ответник по дело, заведено първоначално против наследодателя, само по себе си не съставлява действие, което да води до приемане на наследството по чл.48 и чл. 49 от ЗН. Затова законът задължава съда, в хипотезата на чл. 51, ал.1, изр.2 от ЗН, да даде срок на наследника изрично да заяви приема ли наследството или се отказва от него.

⁷ Тасев, Христо. Българско Наследствено право, София, 1956 год.

Изводът е, че процесуалното приемство, настъпващо по силата на чл. 227 от ГПК, не обуславя материално приемство по ЗН. Законното приемство в процеса според процесуалното ни право, е самостоятелно и необвързано от материалноправното приемане и преминаване на наследственото имущество към наследника. Процесуалният ни закон предпоставя единствено, че в случай на смърт на физическо лице страна по дело, производството продължава своя ход с неговите приемници по закон. Дали те ще приемат наследството или не, не ги лишава от качеството им наследници по закон, което единството условие процесът търси. Защото смисълът на института на процесуалното правопримство е висящото процесуално правоотношение да добие законово продължение и в крайна сметка да се стигне до неговия край, посредством влязло в сила съдебно постановление. Приемство по чл. 227 от ГПК, при смърт на страна в процеса, се обособява като самостоятелен процесуален институт, необусловен от факта на приемане или отказ от наследството по материалния ни закон.

В решение №11/22.02.2013 год., по гр.д. 379/2012 год., Апелативен съд Бургас, е разгледал въпроса за приемството в съдебен процес на починала страна, във връзка с направено възражение за отказ от наследство. Съдът излага в мотивите си константното разбиране в практиката, че след смъртта на длъжателя обезщетение (производството е за причинени вреди от деликт по чл. 45 от ЗЗД), за да възникне отговорност на законните наследници на починалия за процесното задължение, е необходимо разбира се, те да са приели наследството. Приемането на наследството е предпоставка за материалната им отговорност, която съдебното решение би постановило. Не е обаче предпоставка за конституирането им като приемници по неприключилото съдебно дирене.

Или, настъпването на процесуално приемство по чл. 227 от ГПК, не води автоматично до ангажиране материалноправната отговорност на наследниците за процесното задължение. Процесуалното приемство по чл. 227 от ГПК, настъпващо в случай на смърт на страна, има за предпоставка издирването и конституирането на законните наследници. Дали ще приемат наследството по ЗН или не, се отнася към имущественоправната им отговорност, която съдебното решение може да потвърди или отхвърли; напълно допустимо е конституираният законен приемник да направи отказ от наследството на своя наследодател, но имайки вече качеството на страна в процеса, основано на чл. 227 от ГПК.

Разликите в естеството на материалноправното и процесуалноправното приемство, особено ярко се проявяват в случаите на оставени малолетни и непълнолетни наследници. С Решение 868/04.07.2008 год. на ВКС по гр.д. 3865/2007 год., II ГО, касационният съд е постановил, че за да се ангажира материалната отговорност на наследниците за задължения на починалия, необходимо е те да са приели наследството. Ако в хода на висящо производство, страната почине, но е оставила за наследници непълнолетни лица, задължително следва да им се определи срок да заявят приемат ли или се отказват от наследството. За да се случи това, конституирането им като приемници в съдопроизводственото отношение по чл. 227 от ГПК, е предхождащо.

Процесуалното приемство по чл. 227 от ГПК при смърт на страна, не се обуславя от материалното наследствено приемство. Приемството по чл. 227 от ГПК, е единствено обусловено от смъртта на наследодателя. Дали приемниците ще понесат материалноправната отговорност на своя наследодател, е въпрос, регулиран от правилата по ЗН. На него се отговаря впоследствие тяхното конституиране в процесуалното правоотношение.

По въпроса със съотношението между материалноправно и процесуалноправно приемство, интересна дискусия в теорията постави ТР 4/2013 год., ОСГТК на ВКС.

В т.4, буква „г” от тълкувателното решение, се разглежда хипотезата на настъпило правопримемство на страната на посочените в една заповед за изпълнение по чл. 417 от ГПК кредитор, съответно длъжник. Съобразяването на настъпилото преди подаване на заявлението универсално правопримемство е наложително, казва ВКС, тъй като легитимирани да участват във всяко производство пред съд са именно субектите на материалното правоотношение. При твърдение за настъпило приемство в хода на заповедното производство обаче, касационните съдии стигат до извода че, заповедният съд е винаги в състояние служебно да провери наличието на настъпило универсално правопримемство – чрез справка в Национална база данни „Население”. Позицията им в тълкувателното решение е, че установяването на универсално правопримемство, не предполага представяне на доказателства, които да стоят вън от документа по чл. 417 от ГПК.

Изводите на ВКС, търпят възражения. Твърдението, че установяването на универсално правопримемство не предполага доказателства, излизащи от документа по чл. 417 от ГПК, е невярно. Справката в Национална база „Население” е годна да установи единствено законните наследници на починалото физическо лице – длъжник или кредитор. Тя показва имената на роднините и съпруга на починалия. Но не предполага преминаване на имуществото на наследодателя, неговите права и задължения към тях. Придобиването на наследството, вече бе изложено, не става автоматично, а е необходимо или изрично приемане на наследството на починалия, или конклюдентни действия на наследниците, разкриващи намерение за приемане, арг. чл. 48 и чл. 49 от ЗН. Във всички тези случаи излиза, че заповедният съд, за да издаде заповед за изпълнение в полза или срещу правопримемниците на първоначалните кредитор, респ. длъжник, ще излезе извън проверката по чл.411 и по чл. 418, ал.2 от ГПК⁸. Което е недопустимо.

На следващо място, стига се до извода, че правилата за процесуалното правопримемство по чл. 227 от ГПК и обусловимостта му от факта на смъртта на физическото лице единствено, се отнася до състезателното исково производство. Не и до заповедното, в което основателността на вземането или промяната на някоя от страните по задължението, не се обсъждат.

Процесуалното правопримемство при смърт на физическо лице, основано на чл. 227 от ГПК, е институт процесуален, призван да не оставя във „висящност” процесуалното правоотношение. Посредством нормата на чл. 227 от ГПК, движението на процеса се обезпечава, но дали в полза на процесуалните приемници ще бъдат постановени права или ще им се вмени отговорност за задължение на наследодателя, зависи от материалноправния факт приели ли са или не наследството. Което подлежи на доказване, респ. оспорване по чл. 153 и сл. от ГПК, невъзможно за провеждане във формалното заповедно производство.

Приемство в производство по конститутивен иск

Конститутивните иски имат за предмет непритезателни права. Посредством конститутивните иски се търси постановяване на решение, което ще измени настоящото правно положение. Предмет на тия иски е винаги едно потестативно, още непритезателно право. В немската доктрина тези права са известни като права на

⁸ Неков, Румен. Критични бележки по отговора на въпрос № 4, б. ”г” от ТР 4/18.06.2014 год. на ОСГТК на ВКС по тълк.д. № 4/2013 год.; професионален сайт „Предизвикай правото”.

правно може, защото с тях, по силата на овластяваща правна норма, съдебно или извънсъдебно, може да се измени съществуващото правно положение, което да засегне и насрещната по правоотношението страна⁹.

Непритезателните права са тези субективни права, които дават възможност да се учреди, измени или прекрати едно предхождащо проявлението им първично субективно право, което е тяхна основа. Съдържанието им не включва определено поведение на насрещната страна по правоотношението – тя е правно обвързана да понесе извършените действия. Непритезателните права се защитават посредством конститутивните искове. Тези права дават голяма власт на носителя им, затова се установяват само в определени от закона случаи.

Преобразуващите права са познати във всички дялове на гражданското право. Такива са правото да се иска сключване на окончателен договор за прехвърляне на недвижими имот по чл. 19, ал.3 от ЗЗД; искът за унищожаване на сделка по чл. 32 от ЗЗД; иск за разваляне на договор поради виновното му неизпълнение по чл. 87, ал.3 от ЗЗД; искът по чл. 189 и чл. 190 от ЗЗД, искът по чл. 210, вр. с чл. 211 от ЗЗД, искът за отмяна на дарение по чл. 227 от ЗЗД, искът по чл.230, ал.2 от ЗЗД, на наемателя, относно недостатъци на наеманата вещ. Преобразуващи права по Закона за собствеността са, правото да се иска изкупуване дела на съсобственик по чл. 33 от ЗС, искът за делба на съсобствена вещ; по Закона за наследството преобразуващи са искът за унищожение на завещание по чл. 44 от ЗН, искът на кредиторите на наследството по чл. 67 от ЗН; за делба на наследство по чл. 69 от ЗН, както и искът за оспорване на делба, поради погрешка по чл. 74 от ЗН, искът на сънаследник по чл. 78, ал.2, както и искът по чл. 30 от ЗН, за възстановяване на запазена част. Преобразуващи искове по СК, са: правото на развод по чл. 49 от СК, по чл. 29 и чл. 30 от СК, по чл. 46, за унищожаване на брака. В търговското право, пример за конститутивни искове, са тези по чл.71 и по чл. 74 от ТЗ, по чл. 95 и чл. 96 от ТЗ. ГПК урежда искове, които са конститутивни и водят до правна промяна, като исковете по чл.517, ал.2 и 3 от ГПК. Изброяването не е изчерпателно.

Правното действие на конститутивните решения настъпва веднага, след влизането им в сила. Внасяната правна промяна, която те постановяват, след като е уважено преобразуващото право, не се ограничава спрямо едно лице. Промяната се проявява спрямо всички, *erga omnes*, и всички правни субекти са длъжни да я зачитат. Действащият ГПК е обявил това действие *erga omnes*, посочвайки изрично исковете за гражданско състояние, включително брачните искове, съгласно чл. 298, ал.3 от ГПК.

Законно приемството, основано на чл. 227 от ГПК, в случай на смърт на страна, е възможно в процес относно преобразуващо право, така, както е възможно и в производство по осъдителен или установителен иск. Много чест случай в практиката е настъпило приемство в процес по съдебна делба – чл. 34 от ЗС, в процес относно разваляне на договор за гледане и издръжка и др, в случай че надареният не полага дължимата грижа и др.

При конститутивните искове, поради факта, че с тях се търси осъществяване на едно вторично и производно конститутивно право, настъпването на процесуалното приемство, по-скоро неговата допустимост, тук зависят от допустимостта на наследяването на правото по материалния ни закон.

Преобразуващите права не възникват и не съществуват отделно, само като субективна възможност да се предизвика правна промяна. Всяко преобразуващо субективно право е елемент от състава на едно или друго основно гражданско правоотноше-

⁹ Сталев, Живко, цит. съч.

ние, свързано и съчетано с други субективни права и правни задължения, и то между същите субекти. Примерите, които дава проф. Любен Василев, са правото да се иска изкупуване на дял, прехвърлен от друг съсобственик върху трето лице, правото да се иска разваляне на двустранен договор, които съществуват като елемент от правоотношението на съсобственост, респ. като елемент от правоотношението по двустранния договор¹⁰.

В случай че материалното приемство в правото е недопустимо, не може да настъпи приемство и в процесуалното правоотношение по конститутивен процес. ВКС приема, че при смърт на страната във висш искон процес, правопримникът става страна вместо починалия и го замества в процесуално правоотношение, стига обективното ни право да допуска приемство в спорното материално правоотношение на първо място.

Недопустимо е процесуално правопримство при преобразуващи иски относно такива субективни права, чието упражняване зависи от строго личната преценка на техните носители: като например правото на развод и заведено бракоразводно дело (без да коментираме настоящем изключенията на хипотезите на чл.327 и чл. 328 от ГПК).

За да служи пълноценно на правото, за което е потърсена искова защита, институтът на приемство в процеса, следва да е съпътстван от материалноправната легитимация на наследниците. Което е важно за всеки съдебен процес, независимо какъв вид е исковата защита, но ясно се откроява при конститутивните иски и образувателните относно тях процеси.

Друг случай, стигнал до ВКС и касаещ процесуалното приемство по силата на чл. 227 от ГПК. Засяга въпроси при смърт на ищца в процес на основание чл.74 от ТЗ – потестативно право за отмяна незаконосъобразни решения, взети от търговско дружество. След предявяване на иска по чл. 74 от ТЗ, за отмяна на конкретни решения, взети на общо събрание на дружеството ответник, ищецът почива. Конституирането на неговите наследници по закон и възможността за продължаване на процеса изобщо с участието на приемниците, се оспорва от ответното дружество.

Касационният съд постановява, че при смърт на ищца в хода на процеса, е отпаднало и членственото му правоотношение с дружеството. Невинаги този факт има за последица недопустимост на последващи процесуални действия. Ще настъпи или не процесуално правопримство, зависи дали чрез иска се защитават права, които са наследими. (Конкретният случай касае спор относно членствени права в дружество с ограничена отговорност). Според чл. 129, ал.1 от ТЗ, при смърт на съдружник, се наследява неговият дружествен дял (което е имуществено право). Членственото правоотношение при оод е лично и то не преминава по силата на наследственото правопримство. Наследникът не встъпва в членственото правоотношение на своя наследодател, а би могъл да го придобие на собствено основание. Правото на дружествен дял пък, е основно имуществено право, което е наследимо. В този смисъл, ако наследодателят съдружник е предявил иск по чл. 74 от ТЗ, за защита на нарушено нему имуществено право, то след като законът допуска материално правопримство по отношение на това имуществено право, е допустимо и процесуално правопримство при настъпила в хода на процеса смърт на ищца. Допустимо е наследниците да бъдат конституирани като ищци на мястото на починалия наследодател, ако с иска се защитава нарушено право на съдружника, което е наследимо.

С такива мотиви, касационният съд е допуснал приемството от страна на наследниците и оставил в сила решението на въззивната инстанция относно взетите от

¹⁰ Василев, Любен, За преобразуващите субективни граждански права, сп. Правна мисъл 1958, кн.2.

дружеството решения, рефлектиращи върху имуществото на починалия ищец: изключването му като съдружник и неосвобождаването му от отговорност като управител, поемане дяловете на изключения съдружник от друго лице, промяна в правната организация на дружеството и приемане на нов учредителен акт. Решенията на дружеството ответник, за освобождаване на починалия ищец като управител на дружеството и решението, с което е избран нов управител, евентуално нарушават лични неимуществени членствени права. Тези права се погасяват със смъртта на ищеца и неговите наследници не могат да бъдат конституирани, на основание чл. 227 от ГПК, за продължаване на процеса в тази му част.

Изводи относно процесуалното приемство по чл. 227 от ГПК при смърт на страна, обусловено от вида на вношения за разглеждане иск

Гражданският процес и материалното право, което той брани, стоят помежду си в отношение на взаимна зависимост. Единството, което образуват, е функционално, за да се разреши вношеният за разглеждане от съда правен спор. В неговите рамки, материалното и процесуалното право проявяват своята самостоятелност като отделни клонове на правото и като различни едно от друго конкретни правоотношения¹¹.

Взаимовръзката на гражданския процес и материалноправните отношения, води до приспособяването на процеса към тези отношенията и усложненията, които могат да настъпят. ГПК урежда редица правни институти, които да регулират усложненията по материалното право. Един от тях е правоприемството.

Правоприемството по чл. 227 от ГПК, при смърт на страна по делото, е институт, който идва да обезпечи самото процесуално правоотношение, за да се сложи край на неговата висящност, която настъпилата смърт на една от страните в един етап пречатства. Настъпването му се предпоставя от условията по процесуалния ни закон. Изходът на конкретното производство зависи на следващо място от проявлението на приемството по материалното право, което се регулира от ЗН.

Видът на иска, сложил началото на спора, по който е настъпило правоприемството, е повод за дискусии в теорията и в практиката. Които в крайна сметка довеждат до първоначалния извод, че в рамките на единството, което материалното и процесуалното право образуват, те запазват своето самостоятелно битие.

Използвана литература:

1. Сталев, Живко. Българско Гражданско Процесуално право, София 2001 год.
2. Сталев, Живко. Цит. съч.
3. Сталев, Живко. Цит. съч.
4. Силяновски, Димитър. Гражданско съдопроизводство, Част първа, София, 1938 г.
5. Силяновски, Димитър. Цит. съч.
6. Силяновски, Димитър. Цит. съч.
7. Тасев, Христо. Българско Наследствено право, София, 1956 год.
8. Неков, Румен. Критични бележки по отговора на въпрос № 4, б.,г” от ТР 4/18.06.2014 год. на ОСГТК на ВКС по тълк.д.№ 4/2013 год.; професионален сайт „Предизвикай правото”.
9. Сталев, Живко. Цит. съч.
10. Василев, Любен, За преобразуващите субективни граждански права, сп. Правна мисъл 1958, кн.2.
11. Сталев, Живко. Цит. съч.

¹¹ Сталев, Живко. Цит. съч.